

LBRISWe know
books

Anița Nandriș, căsătorită Cudla, s-a născut în 1904 într-o familie de țărani bucovineni, în satul Mahala din județul Cernăuți. 13.000 de români din Bucovina de Nord au trăit groaza deportării în iunie 1941, după ce, cu un an înainte, ținutul fusese cedat Uniunii Sovietice. Între ei, și Anița Cudla, împreună cu cei trei copii ai ei de 17, 14 și 11 ani: au fost ridicați și duși în Siberia, dincolo de Cercul Polar, într-un univers al ostilității, unde timp de 20 de ani nimic în afara iubirii și a credinței nu le-a fost sprijin.

De abia știutoare de carte, întoarsă acasă, Anița a scris în cuvinte simple povestea acestei supraviețuirii. A încredințat manuscrisul nepotului ei Gheorghe Nandriș în 1982, rugându-l să-i promită că-l va trece peste graniță în România. Abia după aceea, în 1986, s-a stins, cu sentimentul datoriei împlinite.

Manuscrisul Aniței, această mărturie unică, păstrată printr-o minune timp de peste două decenii, a putut fi publicat pentru prima oară în 1991.

Cartea a fost distinsă de Academia Română cu Premiul „Lucian Blaga“ (1992).

Anița Cudla

20 de ani în Siberia

Amintiri din viață

Cu un cuvânt înainte
de George Kudla

Ediție, prefață și postfață
de Gheorghe Nandriș

HUMANITAS

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Prefață la ediția a doua.	9
[Scrisoarea lui Gheorghe Nandriș].....	25
AMINTIRI DIN VIAȚĂ.....	29
Notă asupra primei ediții.	191
În loc de postfață	193
<i>Anexe</i>	
Repere de istorie și demografie privind Bucovina	211
Tabel nominal cu deportații de pe raza postului de jandarmi Mahala, județul Cernăuți	215
Ecouri la apariția primei ediții	233

LBRIS

We know
books

Amintiri din viață

Prin câte poate trece o ființă ominească fără să-și dea seama... Eu m-am născut în anu 1904, în satul Mahala, județul Cernăuți. Am fost șapte frați, șase băieți și eu, o fată. Părinții au fost țărani, adică gospodari, cum era timpul pe atunci. Aveau pământul lor, țineau vite, cai, oi, porci. Să plătea un bir la stat, după cât pământ avea omul. Cu asta s-au ocupat părinții. Copiii, dacă au crescut, au mers la școli mai departe.

În anul 1914 s-au început războiul mondial. Parcă astăzi văd și îmi amintesc destul de bine, era vara pe la Sfântul Ilii, într-o duminică dimineață. Părinții au mers la biserică, noi, copiii, am rămas acasă. Eram eu și cu doi frați care mai eram pe lângă părinți. Deodată vedem la poartă două căruțe încărcate cu saci, cu straie, deasupra femeia și copiii, și ne întrebă pe noi unde e tata, mama. Noi spunem că la biserică, dar ei ne-au spus să mergem să-i chemăm cât mai repede să vie acasă. Am mers unu fuga și i-am chemat. Dacă au venit părinții, s-au cunoscut îndată. Erau două familii din satu vecin, din Boian, care se hrămuiau cu părinții. Tata, mama îi poftesc să vie în casă, dar ei spun: noi în casă nu mergem, nu-i timpul de mers în casă. Uite ce-i, războiul s-au început, armata

austriacă să rătrage și vin moscalii. Uite, noi suntem gata cu căruțele să fugim, și îl întrebă pe tata: da voi ce gândiți? Și văd că mai vorbesc ceva toți împreună, căci nu vorbeau toate celea către noi, copiii. Și îndată văd că începe și tata să prigătească căruța. Au început să puie una și alta în căruța, mama ni-a chemat pe noi, ni-a schimbat, ni-a îmbrăcat și ni-am suit în căruța. Tata a înhămat caii și, împreună cu acelea două căruțe, am pornit și noi să fugim, că vin moscalii. Dar în timpul cât tata a prigătit căruța, s-au început a auzi împușcături de tunuri și mitraliere.

Când am ieșit la drumul principal, era o aglomerație de nu mai puteai răzbate. Fugea armata austriacă. Tunurile pe atunci erau trase cu caii, câte doisprezece cai înhămați la un tun. Soldații călare pe cai, în urmă căruța cu moniție, căruța cu pașune pentru cai și căruța cu produse pentru soldați. Au mai ieșit căruțe din sat așa ca noi, s-au amestecat cu armata și mergea drumul plin, nu mai ținea nimene dreapta. Să fi vrut cineva să vie înapoi nu mai avea pe unde. Am mers așa valatuc cu armata până în Cernăuți. În Cernăuți ni-am oprit puțin. Când ne uităm, moscalii ne ajung din urmă. Armata austriacă, care a dovedit a fugit, dar și multă au înconjurat-o și au luat-o în plin. Noi am tras căruța la un cunoscut și am stat până s-au mai liniștit, căci erau împușcături pe stradă, erau morți, răniți, căci nu s-au predat deodată. Dacă s-au mai liniștit, s-a uitat tata în dreapta și în stânga, ce-i de făcut. Nu au rămas alta nimic decât să te întorci înapoi la cuib. Să fugă mai departe nu mai putea, căci moscalii ni-au ajuns din urmă, au ocupat Cernăuți și înaintau mai departe. Așa au trecut cam vro trei-patru zile

cum am ieșit de acasă. Pașiunea pentru cai s-a gătit, pentru noi la fel. Mai era un sac de faină de papușoi, unu de grâu, dar ce puteai să faci cu faina, că nu aveai unde să fierbi, să coci. Acuma eram bucuroși să ne putem vedea înapoi acasă. Dar îi era frică tatei să se pornească spre casă, cu caii, cu căruța, căci trebuia să vie asupra moscalilor. Ne-a lăsat pe noi, copiii, cu caii și căruța în Cernăuți și au venit așa, cu sloboda, mama și tata înapoi în sat. Au fost pe acasă să vadă ce-i și cum. Nu li-a zis nime nimic, căci armata înainta tot înainte, nu era nimic prin sat. A venit înapoi la Cernăuți și a luat caii, căruța și pe noi și ni-am întors acasă.

Ni-am văzut de treabă ca și înainte, căci armata austriacă s-a retras până la Munții Carpați și moscalii nu mai treceau peste satu nostru și tot mergeau înainte. Nu sta armată prin sat și nu avea când face așa blazonii. Au ținut frontu la Carpați cam vro zece luni, pe urmă au început austriecii să-i bată pe moscali și moscalii au început să se retragă. S-au retras, au trecut de satu nostru până în satu vecin, Boian, și în Boian au oprit frontu, așa că în sat, în Boian, era frontu moscalilor, dar pe câmp, sub sat, acolo unde era o padurice ce se chema Lomoteș, era frontu austriecilor. Așa că erau cam 7–8 kilometri frontu de satu nostru. Cum era mai prost. Până în sat nu prea ajungeau plumbii din pușcă și din mitralieră, numai din canoane, dar când ieșeau la câmp, la lucru, zburau plumbii ca carabușii. Mergeai la câmp la lucru, dar nu știai, te-i întoarce înapoi sau nu.

Într-o zi eram cu tata și cu mama prin grădină. Ei prășeau și eu pliveam niște rânduri de pepeni. S-a apropiat amiază, am mers în casă, am stat la masă. Tata zice,

bine ar fi măcar o jumătate de ceas de odihnă, căci afară era o căldură mare, dar mama zice, lăsăm odihna, mergem și mai prășim, căci s-a încurcat buruiianu. Și am ieșit din casă. Nu am ajuns bine la locu unde prășeam și deodată să aude o împușcătură din canoană și să aude o vâjâitură, cum vine plumbul și pică în fața casei. Trăsnește a doilea oară și explodează, farmă fereștile, prin casă tăt sticle, bucăți de schije, plumbi înfiți în pereți. Cinci minute să mai fi stat noi să ne fi odihnit, ne facea praf pe toți. De aiestea cazuri erau adesea cât era frontu așa aproape.

Când începeau atacurile, întâi începeau tunurile a bate. Băteau câte o zi întreagă, altă dată o zi și o noapte. După ce încetau tunurile, începeau din puști și mitraliere. Nu se auzea nimic alta decât parcă ar fierbe var întruna. La urmă, venea timpul că ieșea armata din decuncuri, cum se zicea atunci, adică din tranșee, ținea ștorm, adică se luptau cu baionetele și dintr-o parte, și din alta. După ce mai înceta, rădica flaguri¹ albe, sămn ca să nu împuște nici unu, nici altu, să poată strânge morții și răniții, căci ședeau polog. Luau căruțe din sat, încarcau caruțele ca de lemne cu soldați morți și-i aduceau la țințirim. Răniții îi pansau puțin și iarăși îi puneau în căruță și-i aducea în sat, în școală. În casele care erau mai mari au pus paturi și au facut ca spital. Când venea căruțele cu răniți, îți era mai mare mila, de nu puteai să te uiți. Căruțele mergeau numai pas după pas ca să nu hurduce, dar tot picături de sânge rămâneau în urmă. Soldații, sărmanii, să văitau care mai tare, care mai încet, după cum aveau putere. Aici îi țineau câteva zile, îi pansau

1. Flag – steag.

mai bine și îi trimiteau la spitaluri mai mari. Mulți erau grav răniți, care își dau suflatu, și îi ducea la țințirim.

Eram copilă de zece ani când s-a început războiul, pe urmă am avut 11–12, și până s-a gătit războiul am avut 14 ani. Îmi plăcea tare mult să văd tot ce să petrece. Mama nu mă prea lăsa, ca nu cumva să mă sparii, că erau lucruri așa care nu trebuia să vadă copiii. Am mers o dată cu mama la țințirim. Erau o mulțime de morți, era un șirag lung, pus vro patru rânduri unu peste altu. A venit un preot care era anume pentru armată și a făcut rugăciuni. Gropile erau săpate, adică cum, un șanț mare lung și erau doi bărbați care lua unu de cap și unu de picioare și le da drumu în groapă. Peste un rând stropea preotu cu aghiazmă, și apoi turna var și puneu altu rând. Așa puneu două-trei rânduri, și apoi acoperea cu pământ. Înainte de a-i da în groapă, tot auzeam că spunea preotu, iacă aista e bucovinean, pe altu că e galițian, altu că e ardelean. Dar eu întreb pe mama de unde știe preotu care și de unde-i. Mama îmi spune, uite, preotu pe mulți îi descheie la haină și ei au încă de acasă ceva îmbrăcăminte pe dedesubt, un brău, o cămașe, și de pe moda cămașei sau brăului cunoaște din ce parte sunt. Tot între acei morți era și un bărbat de la noi din sat. Era și nevasta lui cu trei copilași, plângea lângă el. Nu i-a dat voie să-l ieie acasă, să-i facă înmormântare. El era tot soldat și a picat pe front aice, aproape de familia lui, și l-a înmormântat în rând cu toți eroii. De aiestea erau adesea.

Așa au fost vreun an sau mai bine frontu. În sat era plin de armată. Prin case, care mai bune, mai curate, sta ofițeri, dar încolo soldați, plin în fiecare casă. Prin grajduri, prin studoli, caii, tot de la armată. De le trebuia pașiu

pentru cai, pâne sau o vită ori un porc pentru carne, erai sălit să le vinzi. De bună seamă că cu un preț foarte redus, dar totuși se făcea cinstit și după lege. După un an și ceva, s-au întărit iarăși moscalii. Au început armata austriacă iarăși să se retragă, lumea din nou iarăși să fugă, că vin moscalii. Asta a fost în sâmbăta Duminicii Mari. În sat la noi la Duminica Mare îi hramu. Cu toate că era timp de război, dar lumea tot s-a prigătit, cum era timpurile pe atunci, un cuptior de placinte, o tavă de friptură. Dar când s-a dat zarva asta, că să retrag austrieii, nu mai știai de care e în sat. Ca furnicarii când răstorni mușuroiul, care cu căruța, cu bojoghini în caruță, care cu o legătură în spate, care cu un copil de mână. Au lasat în multe locuri plăcintele în cuptiori, friptura în tavă și a luat drumu spre Prut, la Cernăuți.

Tata iarăși, ca și întâia oară, a încărcat caruța cu câțiva saci de pâne, mai bulendre de îmbrăcat, de schimbat, de așternut. Parcă cât merge într-o căruță? A înhămat caii la căruță, au mai dat drumu și la vite, să le mâie un băiat vecin, căci de data asta era mai cu nădejdea că o să fugă mai departe și de asta au vrut să ieie și vitele. Dar o vacă era cu vițel mic și n-a putut s-o mâie prin așa colotău. A lăsat-o acasă. Când să pornească tata cu caruța, eu nu vreau să mă sui în caruță să plec. De ce a lasat vaca ceia cu vițel mic acasă, că au să vie moscalii să taie vaca și vițelu. Mă roagă cu binele, apoi și cu rău, dar nu ajută nimic. Eu nu mă dau dusă nici într-un chip, să nu rămâie vaca cu vițelu la moscali. În timpu cela era badița Ionică, fratele cel mai mare, venit în concediu. Era tot în armată, pe front la Sârbia sau Iugoslavia, cum îi zice acuma. Și atunci

badița îi spune tatei, voi mergeți, că eu mai rămân, și lasă să rămâie și ea, pe urmă o să vedem ce o să facem. Vitele au mers înainte, tata a pălit în cai și au mers cu mama și doi frați, Florea și Toader. Drumu nu era tare aglomerat, caii buni, îndată a trecut Prutu. Suind dealu prin Caliceanca, s-a farmat o roată la căruță. Tata nu se gândește mult, a deschis poarta care a fost mai aproape și a tras căruța așa, pe trei roate, în ogradă. A lăsat-o pe mama și frații acolo și a luat numai caii, cu hamuri, hățuri, s-a suit calare și s-a întors fuga iarăși acasă. Acasă mai era încă o căruță și a pus din nou caii la altă căruță. A mai pus una și alta în căruță, și iarăși să mă ia pe mine să plece, căci de acuma erau moscalii aproape. Plumbii zburau, nu mai era timp, dar eu tot a mea o țin, că nu las vaca s-o taie moscalii. Văzând badița Ionică că nu mai are ce face cu mine, a mai găsit două roate de la o căruță veche, li-a legat în urma căruței, a mai pus două scânduri, a luat vițelu cela, l-a suit acolo, l-a legat, și vaca în urmă, și atunci de-abia m-am suit și eu în căruță și a pornit tata. Dar nu a mers nici jumătate de kilometru până am ieșit la drumu central. De acuma, drumul era plin de armată, vițelul să zbătea legat, vaca să târâia. Tata s-a coborât din căruță, a tăiat funiile, a dat drumu vițelului, a dezlegat vaca și a lăsat-o pe marginea drumului. S-a suit în căruță și a cautat cât a putut mai repede să meargă înainte, căci de acuma ne ajungeau plumbii din urmă. Când am ajuns la pod, la Horecea, podul era așternut cu paie. În capătul podului sta un soldat, și lângă el un butoi, să vede că plin cu gaz. Când a ajuns căruța pe pod, soldatu strigă: mână moșule caii cât poți. Tata atunci spune: dar pe pod nu-i

voie de mânat caii cu fuga. Soldatul strigă și a doilea oară: mână dacă îți spun. Tata atunci mână cât pot caii fugi. Și numai am ieșit de pe pod, când ne uităm în urmă, podul e o flacăra. Arde tot și explodează.

Am mers în Caliceanca, unde a lăsat caruța fărmată. Am găsit acolo pe mama și frații, care să frământau cu nerăbdare. Ne așteptau pe noi. Stăpânii de casă nu mai erau, ușile erau deschise. Mama ne povestește cum pe la o bucată de noapte s-a îmbracat femeia și copiii, au mai venit niște vecini și au luat cât au putut, în legături, în valiză și au plecat. Dar în timp cât mama povestește, eu parcă mai aud ceva mârâind în casă și întreb pe mama: dacă spuneți că au plecat toți astă-noapte, cine să mai aude în casă? Dar mama îmi zice, hai și-i vedea, și întru cu mama în casă și văd un bărbat. Șede pe un scaun în mijlocu casei, de acuma slabit, obosit, și tot zice din gură, măi copii, dați-mi oghelele, măi copchii, dați-mi oghelele. Și spune mama și cei doi frați că, de cum s-au început a pregăti femeia și copiii, el s-a pus pe scaun în mijlocu casei și alta nu a vorbit nimic, decât măi copchii, catați-mi oghelele, și nime nu i-a catat nimic, nu l-a întrebat, și-a vazut fiecare de treaba lui, s-au îmbrăcat, și-au luat ce-au putut și pe dânsu l-au lasat așa, în mijlocu casei. De frică, sau ce a fi fost cu dânsu Dumnezeu știe, dar de atunci a rămas vorba asta, când cineva nu-și poate da radă¹, nu-i spune altă vorbă decât numa zice: măi copchii, oghelele.

De acolo noi am plecat cu caruța în Cernăuți. A descărcat de pe căruță la un cunoscut, s-a întors tata cu caruța și a mai luat de pe caruță cea fărmată, a venit iarăși

1. A da radă (reg.) – a se îngriji singur.

în Cernăuți, acolo a găsit și vitele care li-a mânat înainte. De acum sta și să sfātuia cu niște oameni cunoscuți, ce-i de făcut, căci cu vite, cu cai, căruța, nu-i ce sta în oraș. S-a găsit un cunoscut, care a fost învățător cândva, mai demult, în satu nostru Mahala și le spune la părinți, uite ce-i, deocamdată luați vitele și mergeți la Țețina. Acolo aveți pascatoare pentru vite și grajd unde să le închideți. Aveau și moșia lor proprie.

Ne-am pornit noi încet cu vitele, am mai dormit într-un sat după Cernăuți, Mihalcea, acolo au mai vrut să ne fure vitele, și în fine am ajuns la Țețina. Pe niște dealuri mari am găsit casa, grajdii unde am fost îndreptați. Am stat acolo mai bine de o săptămână, când deodată auzim iarăși că moscalii au ocupat Cernăuțu și înaintează mai departe. Am pus-o iarăși de mamaligă, căci în zadar ni-a fost cât ni-am chinuit mai bine de o săptămână pe drum, nemâncați, neodihniți. Dar ce să faci, că moscalii de acuma au trecut mult înaintea noastră. Am mai stat câteva zile până s-a mai limpezit drumu și iarăși ne-am întors acasă. S-au hotărât că mai mult nu mai încearcă să fugă, că nu reușesc nimic, decât numai să chinuiesc pe drum.

Au mai ajuns moscalii până la Cârlibaba, iarăși aproape de Carpați, dar tare mult nu au zăbovit și iarăși i-au mânat austriecii înapoi. Când mergeau moscalii înainte nu era așa grozav. Armata austriacă să retrăgea, dar nu făcea așa rele blazgonii. Le trebuia o caruță de proșpant, așa se zicea atunci, luau, căci era timp de război, dar când se retrăgeau moscalii, să firească Dumnezeu. Ce întâlneau înaintea lor tăt luau, căruță, cai, vite, porci și chiar și lume, dar numai partea bărbătească. Data asta când s-au

retras a fost tare grozav. Nu-i vorbă, că de câte ori s-au retras, bune nu au făcut, dar lua numai vite, porci, păsări și nu avei ce să deschizi gura să spui un cuvânt. Într-o femeie o înfipt sulița și a picat jos, moartă, pentru niște păsări. Era un feli de armată, niște cazaci, umblau calări pe cai și purtau un feli de armatură, niște suliți lungi cam de vro trei metri. Aceia au intrat în ogradă și prindeau niște găște, gaini, dar femeia a ieșit din casă și nu li-a zis alta nimic, decât li-a zis de ce nu spun ce le trebuie, că ea li-i da. Atunci unu a rădicat sulița și a înfipt-o într-însa și s-a dus mai departe și multe cazuri așa urâte se făceau când fugeau moscalii. Din cauza asta să răscolea lumea când auzea că vin moscalii.

Prin anu 1916, când s-au retras, au început să fure și lume. Era vara, cam pe timpul când se strângea pânia cea albă. Într-o zi, vine cineva la mama și întrebă, unde ți-i bărbatu, unde-s baietii. Dar mama deodată întrebă, da ce este că întrebi unde-s? Și atunci îi spune, uite ce-i, moscalii fug și acuma au dus un transport de barbați ce i-au găsit pe câmp, pe la marginea satului, și acuma îmblă prin sat și strâng bărbați și băieți. Uite, la cutare casă au început să strângă baieti, și în altă parte iarăși îi spune unde strâng bărbați. Mama, tremurând de frică, îndată a dat de știre și l-a chemat pe tata acasă, și-i spune ce-i. A cautat baietii și i-a adus acasă, căci aveam încă doi frați care au mai ramas pe lângă părinți, Florea și Toader. Și îndată, mult nu să gândesc, era o grămadă mare de lemne, face tata loc între lemne cât să încapă baietii. Îi pune acolo, le pune acolo pâne și apă și astupă cu lemne, să nu să cunoască. Mai vine un vecin, tot cu grija asta, și întrebă ce-i de făcut. Tata îi zice: nu-i când sta mult de

vorbă, hai la treabă. Și a făcut o groapă mare în gunoiu vitelor, au mai pus lemne, scânduri, deasupra iarăși gunoi, mai un braț de paie uscate, să aibă pe ce să se pună jos, și s-au vârat acolo tata și cu un vecin. Și mama a astupat cu gunoi să nu să cunoască. Eu cu mama am rămas, căci partea femeiască nu luau. Mama n-are răbdare să steie acasă, ar vra să mai audă, să mai vadă ce să petrece. Eu sângură să rămân acasă mă temeam. Am ieșit și eu cu mama. Nu mult mergem și întâlnim o femeie care o întrebă îndată pe mama, unde mergi și unde ți-s băieții, că uite ce-i, îi spune mamei, la cutare casă strâng moscalii baieti și, cu lacrimi în ochi, îi arată mamei o mojiță de gunoie în grădină. Uite, acolo eu l-am îngropat pe a meu baiet de viu. Am sapat o groapă în pământ, am pus niște lemne deasupra și am făcut o mojiță de gunoie, să nu se cunoască. De bună seamă, i-a lasat ca să aibă oleacă de aer, ca să poată sta până a trece nenorocirea asta. Mama pornește spre casa unde i-a spus că au strâns moscalii baieti. Acolo, ce să vezi, stă un moscal cu pușca în mână la ușa casei. Alți moscali îmblă prin sat și, unde gălesc pe neașteptate câte un baiet, îl prind, îl aduc și-l vâra acolo în casă. Mamile baietilor plâng, răcnesc la poartă, nu le dă voie să între în ogradă. Deodată vine o femeie zdravănă, voinică. Era și a ei baiet închis în casă, și întrebă pe femeile ce sta la poartă, ce stați aica dese? Ele spun, uite nu ne dă voie mai aproape. Ea nu se gândește mult, deschide poarta, intră în ogradă, își despletește părul din cap, cum era portul pe atunci la noi, părul se purta strâns în vârful capului, să zicea că-i cârpă, și-a farmat cârpa, mai a chicat jos într-o baltă, căci nu mult înainte de asta a fost o ploaie.